

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

e-ISSN 2667-6710

Kasım / November 2024, 23: 131-168

Yusufefendizâde'nin Mecmualarda Yer Alan Şiirleri ve Edebî Yönü

Burçin ÖZDEMİR

Öğr. Gör. Dr., Amasya Üniversitesi, TÖMER

Lect. Dr., Amasya University, TÖMER

Amasya, urkey

burcin.ozdemir@amasya.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5980-5239

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30 Eylül / September 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 5 Kasım / November 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Kasım / November 2024

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Özel Sayı / Special Issue

Sayı / Issue: 23 **Sayfa /Page:** 131-168.

Atıf / Cite as: Özdemir, Burçin. "Yusufefendizâde'nin Mecmualarda Yer Alan Şiirleri ve Edebî Yönü [Yüsufafandizâdah's Poems in Magazines and His Literary Aspect]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 23 (November 2024): 131-168.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1558166>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yūsufafandīzādah's Poems in Magazines and His Literary Aspect

Abstract

Yūsufafandīzādah Abd al-Allāh Hilmī was a scholar and poet of the Ottoman Empire. The poet, who used the pseudonym Hilmī in his poems, gained fame with the nickname Yūsufafandīzādah, after his grandfather, raīs al-qurrā Yūsufafandī of Amasya. The poet's lineage is recorded in various sources as Yūsufafandīzādah Ebū Mohammad Abd al-Allāh Hilmī bin Mohammad bin Yūsuf bin Abd al-Rahman al-Ahıskavī al-Amāsī al-İslambülī al-Hanefī ar-Rümī. While some sources show the poet's birthplace as Amasya, some sources show it as Istanbul. In the *Amasya Tarihi* written by Abdizāde Hossein Hosam al-Dīn Yasar, the information about Yūsufafandīzādah was compared with the information in other sources, and it was stated in *Tuhfe-i Hattātīn* that the expression 'urbanite', that is, 'from Istanbul', said for Yūsufafandīzādah was not correct. According to *Amasya Tarihi*, Yūsufafandīzādah was born in Amasya. Yūsufafandīzādah, who lived in the 18th century and was one of the famous qiraat scholars of the Ottoman Empire, was also known as the commentator of al-Bukhārī because he annotated al-Bukhārī's *Sahih* in 30 volumes under the title *Necāh al-kārī li Sahīhi'l-Bukhārī*. Yūsufafandīzādah, who was also a calligrapher and poet, was a versatile scholar who produced works in more than one branch of science. He served as imam, teacher in madrasahs, library director and sheikh al-kurrā throughout his life, which lasted nearly a century. Mustaqimzādah Suleyman Saded-dīn, one of the important figures of Divan literature, and Ottoman grand vizier Qoca Rāgeb Pasha were among Yūsufafandīzādah's students. In the studies on Yūsufafandīzādah until today, his knowledge in Islamic sciences such as hadith and tafsir, especially qiraat, and his works written within this framework have been analysed in detail. However, although there is information in the sources that he was interested in poetry and wrote poems in Turkish, Arabic and Persian, there is no independent study on Yūsufafandīzādah's poetry, poetry and literary direction. The main purpose of this study is to identify Yūsufafandīzādah's poems in poetry and lyrics magazines and to reveal the poet's literary direction. Yūsufafandīzādah used the pseudonym Hilmī in his poems. The poet's known poems consist of a total of four couplets found in two tazkires. These are; the three couplets starting with the couplet *İlem-i cem' u'l-verâ seyyidinâ Mustafâ / Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ* given in Rāmiz's *Ādâb-ı Zurâfâ* and the couplet *Fezâ-yı dergehin kân-ı atadır yâ Resûlallâh / Cenâbın*

melce-i ehl-i recâdir yâ Resûlallâh given in Fatīn's Hatīmeḥ al-Esār. Based on these couplets, poems with the pseudonym Hilmī were scanned in various poetry and lyrics magazines. The widespread use of the pseudonym Hilmī among Divān poets has made it very difficult to determine which poet the poems written with this pseudonym belong to. As a result of the comparative analysis of the magazine copies and the thesis studies on the copies, 8 poems belonging to Yūsufafandīzādah, 7 of which are in Turkish and 1 in Persian, were identified. These poems were found in 7 different poetry and lyrics magazines in total. Copies of the magazines containing the poet's poems; The poetry magazine titled *Mecmû'a-i Es'âr in Suleymaniye Library Mevlevîkhâne of Galata* number 200, the lyrics magazine titled *Mecmû'a al-qasâid in Suleymaniye Library Qadızâde Burhan ed-din* Section number 47, the magazine titled *İlahi Mecmû'a in Topkapı Library Bagdad Pavilion* Section number 402, the magazine titled *Mecmû'a-i Es'âr in National Library Adnan Otukan Provincial Public Library* number 06 Hk 1721, the magazine titled *Mecmûa-i İlâhiyyât (Mustaqimzādah's magazine)* in Suleymaniye Library Esad Afandī Department number 3397, Hâfız Hosseinn Ayvansarâyī's Na't magazine in Rifat Kutuk Private Library, poetry magazine registered in IBB Atatürk Library Othman Ergin Manuscripts OE_YZ_0561. There are also other poems written under the pseudonym Hilmī in these magazines. However, if a poem identified with the pseudonym Hilmī in a magazine cannot be witnessed in any way from other magazines or if the poet's name is not clearly written as Yūsufafandīzādah Abd al-Allāh Hilmī, it is excluded from the scope of the study since it does not seem possible to make a definitive judgment about whether these poems belong to Yūsufafandīzādah. All of the poems in these magazines have religious content. 4 poems are in na't genre and 1 poem is in munajat genre. In the other poems; subjects such as love of Allah, remembrance of Allah, abandoning masiva, continuing servitude, regretting sins are covered. The poet refers to himself as 'Hilmī-i āciz, Hilmī-i pür-cürm, Hilmī-i nāşād, bende-i Hilmī-i fakīr' in the pseudonym couplets of the poems. The fact that Yusufefendizâde's poems are recorded in lyrics magazines shows that his poems were also composed. Some of the poet's poems were composed by composers named Dede, Tosunzādah Abd al-Allāh, Enfī Hasan Ağa. In addition, the makam names in which the poems were composed are Hüseynî, nevrûz, usûl-i devr-i revân, rast, Baba Tâhir. Apart from his poems in poetry and lyric magazines, it is recorded that the poet wrote a

historical poem for the Mustafa Aga School built in Uskudar in 1166/1752-53. With this poem, the number of known poems of the poet increases to nine.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Classical Turkish Poetry, Yüsufafandizâdah Abd al-Allâh Hilmî, Poetry/lyrics magazines, 18th century.

Yusufefendizâde'nin Mecmualarda Yer Alan Şiirleri ve Edebî Yönü

Öz

Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî, Osmanlı Devleti'nin âlim ve şairlerindedir. Şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanan şair, dedesi Amasyalı reisü'l-kurrâ Yusufefendi'ye nispetle Yusufefendizâde lakabıyla şöhret kazanmıştır. Şairin nesep kaydı, *Yusufefendizâde Ebû Muhammed Abdullâh Hilmî bin Muhammed bin Yusuf bin Abdirrahman el-Ahıskavî el-Amâsî el-İslambûlî el-Hanefî er-Rûmî* olarak değişik kaynaklarda geçmektedir. Şairin doğum yerini bazı kaynaklar Amasya olarak gösterirken bazı kaynaklar ise İstanbul olarak göstermektedir. Abdizâde Hüseyin Hüsametdin Yaşar tarafından kaleme alınan *Amasya Tarihi*'nde ise Yusufefendizâde ile ilgili bilgiler diğer kaynaklarda yer alan bilgilerle karşılaştırılmış, *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Yusufefendizâde için söylenen 'şehrîdir' yani 'İstanbul'dur' ifadesinin doğru olmadığı belirtilmiştir. *Amasya Tarihi*'ne göre Yusufefendizâde Amasya'da doğmuştur. 18. yüzyılda yaşamış, Osmanlı Devleti'nin meşhur kıraat âlimlerinden olan Yusufefendizâde, Buhârî'nin *Sahîh*'ini *Necâhu'l-kârî li Sahîhi'l-Buhârî* adıyla otuz cilt hâlinde şerh etmesinden dolayı Buhârî şârihi olarak da tanınmıştır. Aynı zamanda hattat ve şair olan Yusufefendizâde, ilmin birden fazla şubesinde eserler vermiş, çok yönlü bir ilim adamıdır. Yaklaşık bir asır süren yaşamı boyunca imamlık, medreselerde hocalık, kütüphane müdürlüğü ve şeyhü'l-kurrâ olarak vazifeler icra etmiştir. Divan edebiyatının önemli simalarından Müstakimzâde Süleyman Sadeddin ile Osmanlı sadrazamı Koca Râgıb Paşa, Yusufefendizâde'nin talebelerindedir. Bugüne kadar Yusufefendizâde ile ilgili yapılan çalışmalarda onun başta kıraat olmak üzere hadis, tefsir gibi İslami ilimlerdeki vukufiyeti ve bu çerçevede yazdığı eserleri etraflıca incelenmiştir. Ancak kaynaklarda şiirle ilgilendiği, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı şeklinde bilgiler yer almasına rağmen Yusufefendizâde'nin şiirleri, şairliği ve edebî yönü üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Yusufefendizâde'nin şiir ve güfte mecmualarında bulunan şiirlerini tespit etmek ve şairin edebî yönünü ortaya koymaktır. Yusufefendizâde, şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmıştır. Şairin

bilinen şiirleri, iki tezkirede bulunan toplam dört beyitten ibarettir. Bunlar; Râmiz'in *Âdâb-ı Zuraîfâ*'sında verilen *İlem-i cem'u'l-verâ seyyidinâ Mustafâ / Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ beyti ile başlayan üç beyit ile Fatîn'in Hatîmetü'l-Eşâr'ında verilen Fezâ-yı dergehın kân-ı atadır yâ Resûlallâh / Cenâbın melce-i ehl-i recâdır yâ Resûlallâh* şeklindeki bir beyittir. Bu beyitlerden hareketle çeşitli şiir ve güfte mecmualarında Hilmî mahlaslı şiirler taranmıştır. Divan şairleri arasında Hilmî mahlasının yaygın olarak kullanılması, bu mahlasla yazılan şiirlerin hangi şaire ait olduğunun belirlenmesini oldukça zorlaştırmıştır. Mecmua nüshaları ve nüsha üzerine yapılan tez çalışmalarının karşılaştırmalı incelenmesi sonucunda Yusufefendizâde'ye ait olan yedisi Türkçe biri Farsça sekiz şiir tespit edilmiştir. Bu şiirlerin toplamda yedi farklı şiir ve güfte mecmuasında bulunduğu görülmüştür. Şairin şiirlerinin bulunduğu mecmua nüshaları; Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi numara 200'de bulunan *Mecmû'a-i Eş'âr* isimli şiir mecmuası, Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Burhaneddin Bölümü numara 47'de bulunan *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı güfte mecmuası, Topkapı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü numara 402'de *İlahi Mecmuası* adıyla kayıtlı mecmua, Milli Kütüphane Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Numara 06 Hk 1721'de *Mecmû'a-i Eş'âr* adıyla kayıtlı güfte mecmuası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü numara 3397'de bulunan *Mecmûa-i İlâhiyyât* isimli güfte mecmuası (Müstakimzâde Mecmuası), Rıfat Kütük Özel Kütüphanesi'nde bulunan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat mecmuası, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_YZ_0561 numarada kayıtlı şiir mecmuasıdır. Bu mecmualarda Hilmî mahlasıyla yazılmış başka şiirler de bulunmaktadır. Ancak bir mecmuada Hilmî mahlasıyla tespit edilmiş bir şiir diğer mecmualardan herhangi bir şekilde tanıklanamıyorsa ya da şairin ismi 'Yusufefendizâde Abdullah Hilmî' şeklinde açıkça yazılmamışsa bu şiirlerin Yusufefendizâde'ye ait olması ile ilgili kesin bir hüküm vermek mümkün görünmediğinden çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Mecmualarda bulunan şiirlerin hepsi dinî içeriklidir. Dört şiir na't türünde, bir şiir de münacat türündedir. Diğer şiirlerde; Allah aşkı, Allah'ı çokça zikretme, masıvayı terk etme, kulluğa devam etme, günahlardan pişman olma gibi konular işlenmiştir. Şair, şiirlerin mahlas beytinde kendisinden 'Hilmî-i âciz, Hilmî-i pür-cürm, Hilmî-i nâşâd, bende-i Hilmî-i fakîr' şeklinde bahsetmektedir. Yusufefendizâde'nin şiirlerinin güfte mecmualarında kayıtlı olması, şiirlerinin aynı zamanda bestelendiğini de göstermektedir. Şairin bazı şiirlerinin *Dede, Tosunzâde Abdullâh, Enfi Hasan Ağa* adlı bestekârlar

tarafından bestelenmiş olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra şiirlerin bestelendiği makam isimleri *Hüseynî*, *nevrûz*, *usûl-i devr-i revân*, *rast*, *Baba Tâhir* biçiminde yazılmıştır. Şairin şiir ve güfte mecmualarındaki şiirlerinden başka, 1166/1752-53 tarihinde Üsküdar'da yaptırılan *Mustafa Ağa Mektebi* için tarih manzumesi yazdığı kaydedilmiştir. Bu manzume ile şairin bilinen şiir sayısı dokuza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Klasik Türk Şiiri, Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî, Şiir/Güfte mecmuaları, 18. yy.

Giriş

Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca güçlü askerî ve bürokratik teşkilat yapısının yanı sıra hiç şüphesiz ilmiye sınıfına çok önem vermiş, bünyesinde birçok ilim adamı yetiştirmiştir. Osmanlı Devleti talim ve terbiyesi altında yetişen bu ilim birçok alanda ihtisas yaparak farklı mecralarda bilgi ve birikime sahip olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin padişahları başta olmak üzere sadrazamları, paşaları, bürokratları, kadıları, şeyhleri aynı zamanda yüksek edebî zevke sahip birer şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen zümrelere mensup olan zatlardan bazıları mürettep divan veya divançe tertip etmiştir. Şuara tezkirelerinde adı geçen ancak divan ya da divançe sahibi olmayan şairlerin şiirleri, şiir mecmuaları yoluyla günümüze ulaşabilmiştir. Söz konusu şairlerin bazı şiirleri bestelendiğinden bu şiirlere güfte mecmualarında da rastlanılmaktadır. Günümüzde şiir ve güfte mecmuaları üzerinde bilimsel çalışmalar ortaya konularak şairlerin bilinmeyen şiirleri gün yüzüne çıkartılmıştır. Özellikle Şiir Mecmualarının Sistemik Tasnifi Projesi (MESTAP) ile kütüphanelerde kayıtlı mecmua türündeki yazmaların dökümü ve incelemesi yapılarak kaynaklarda adı geçmeyen, unutulmuş şairlerin şiirleri ile bilinen şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerine ulaşılması mümkün olacaktır.¹

Osmanlı Devleti'nin meşhur kıraat âlimlerinden olan Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî, 18. yüzyılda yaşamıştır. Buhârî'nin *Sahîh*'ini *Necâhu'l-kârî li Sahîhi'l-Buhârî* adıyla 30 cilt hâlinde şerh etmesinden dolayı *Buhârî şârihi* olarak da tanınmıştır. Aynı zamanda

¹ Şiir Mecmualarının Önemi ve "Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi (Mestap) <https://mestap.com/mestap/> (27.09.2024)

hattat ve şair olan Yusufefendizâde, ilmin birden fazla şubesinde eserler veren çok yönlü bir ilim adamıdır.

Yusufefendizâde, şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmıştır. Tezkirelerde şiirlerinin bulunduğu belirtilmesine rağmen bir divanı olduğuna dair herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Ancak Tobay, doktora tezinde Yusufefendizâde'nin kaynaklarda adı zikredilip kütüphanelerde varlığı tespit edilemeyen eserleri arasında *Divan-ı Hilmî* adlı eserini de zikretmiştir (1991: 71).

Bugüne kadar Yusufefendizâde ile ilgili yapılan çalışmalarda onun başta kıraat olmak üzere hadis, tefsir gibi İslami ilimlerdeki vukûfiyeti ve bu çerçevede yazdığı eserleri etraflıca incelenmiştir. Yusufefendizâde'nin hadis, kıraat ilmi ile ilgili eserleri üzerine yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlanmıştır. Kaynaklarda şairin şiirle ilgilendiği, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı şeklinde bilgiler yer almasına rağmen Yusufefendizâde'nin şiirleri, şairliği ve edebî yönü üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Yusufefendizâde'nin şiir ve güfte mecmualarında bulunan şiirlerini tespit etmek ve şairin edebî yönünü ortaya koymaktır.

Çalışmadaki yöntem şu şekilde belirlenmiştir: Öncelikle yazmalar.gov.tr'de bulunan şiir ve güfte mecmualarındaki nüsha açıklamalarında Hilmî mahlaslı şairler tespit edilmiştir. Hilmî mahlasının divan şairleri arasında yaygın olarak kullanılması², mecmualardaki şiirlerin Yusufefendizâde'ye nispet edilmesini zorlaştırmıştır. Mecmualardaki Hilmî mahlaslı şiirlerin genellikle 19. yy. Bektaşî şairlerinden olan Mehmed Ali Hilmî Dedebaba'ya ait olduğu görülmüş, Bektaşîlik ile ilgili tekke şiirlerinin bulunduğu mecmualar kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca bazı mecmualarda farklı yüzyıllara ait şiir seçkilerinin yer alması da şairlerin kimliğini tespit etmede diğer bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda da 18. yy. şairlerinin de bulunduğu mecmualar göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca

² *Tuhfe-i Nâilî*'de yirmi iki tane Hilmî mahlaslı şair bulunmaktadır (Tuman, 1949: I/214-219).

mecmualar üzerine yapılan tez çalışmalarında Hilmî mahlaslı şiirler taranmıştır.

Mecmualarda Hilmî mahlaslı şiirlerin kapsamı daraltıldıktan sonra ikinci adım olarak bu şiirlerin incelenmesinde karşılaştırmalı yöntem tercih edilmiştir. Şairin bilinen şiirleri tezkirelerde verilen birkaç beyitten ibarettir. Bunlar; Fatîn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında verilen *Fezâ-yı dergehin kân-ı atadır yâ Resûlallâh / Cenâbın melce-i ehl-i recâdır yâ Resûlallâh* beyti ile Râmiz'in *Âdâb-ı Zuraîfâ*'sında verilen *İlem-i cem'u'l-overâ seyyidinâ Mustafâ / Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ* beyti ile başlayan Farsça üç beyittir. Bu birkaç beyit, şairin şiirlerine ulaşmada önemli bir ipucudur. Bu beyitler vasıtasıyla iki şiirin tümüne ulaşılmıştır. Yusufefendizâde'ye aidiyeti kesin olarak saptandıktan sonra mecmualardaki diğer şiirler diğer birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bu sayede aynı şiirin farklı mecmualarda bulunduğu görülmüştür.

Bunlardan başka Yusufefendizâde'nin talebesi Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in tertip ettiği mecmua da şairin öğrencisi olması sebebiyle çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir.

Bir mecmuada Hilmî mahlasıyla tespit edilmiş bir şiir diğer mecmualardan herhangi bir şekilde tanıklanamıyorsa ya da şairin ismi 'Yusufefendizâde Abdullah Hilmî' şeklinde açıkça yazılmamışsa çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Örneğin, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü 402 numaralı 61a'da yer alan *Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün / Zevk-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün* beytiyle başlayan şiir Yusufefendizâde'ye aittir. Ancak bu mecmuada Hilmî mahlaslı 36b'deki Arapça şiir ile 8a-8b ve 19a-19b'de yer alan Türkçe iki şiirin Yusufefendizâde'ye ait olması ile ilgili kesin bir hüküm vermek mümkün görünmediğinden bu şiirler; dinî konulu olmasına, mecmuada bulunan diğer Hilmî mahlaslı şiirin Yusufefendizâde'ye aidiyeti kesin olmasına rağmen çalışmaya alınmamıştır.

Ayrıca, dinî konulu olmayan Hilmî mahlaslı şiirler de kapsam dışındadır.

Şiirlerin aidiyeti hususunda değinilen kıstaslar göz önünde bulundurularak yapılan değerlendirme ve elemelerden sonra Yusufefendizâde'ye aidiyeti kesin olarak saptanan sekiz şiirin, yedi mecmua nüshasında bulunduğu görülmüştür. Bu mecmualar şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi numara 200'de bulunan *Mecmû'a-i Eş'âr* isimli şiir mecmuası, Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Burhaneddin Bölümü numara 47'de bulunan *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı güfte mecmuası, Topkapı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü numara 402'de *İlahi Mecmuası* adıyla kayıtlı mecmua, Milli Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Numara 06 Hk 1721'de *Mecmû'a-i Eş'âr* adıyla kayıtlı güfte mecmuası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü numara 3397'de bulunan *Mecmûa-i İlâhiyyât* isimli güfte mecmuası (Müstakimzâde Mecmuası), Rıfat Kütük Özel Kütüphanesi'nde bulunan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat mecmuası, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_YZ_0561 numarada kayıtlı şiir mecmuası.

Şaire ait olan şiirlerin okunmasında yazmalar.gov.tr'de bulunan mecmua görsellerinden yararlanılmıştır. Rıfat Kütük Özel Kütüphanesi'nde bulunan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat mecmuasındaki şiir için Aybala Sena Kütük'ün 2022'de hazırladığı yüksek lisans tezinden istifade edilmiştir.

1. Yusufendizâde Abdullâh Hilmî

1.1. Hayatı

Yusufendizâde'nin hayatı, ilmî yönü ve eserleri hakkında bugüne kadar yüksek lisans, doktora tezi, kitap ve makale şeklinde olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır.³ Yusufendizâde'nin hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler söz konusu çalışmalara bırakılarak burada Yusufendizâde'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmiş ve daha çok

³ Söz konusu çalışmalardan bazıları şunlardır: Ali Öge, *18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Yusufendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Hacıveyszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019; Ahmet Tobay, *Yusufendizâde'nin Hadis Şerhçiliğindeki Yeri*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991; Kamuran Aslantalay, *Yusufendizâde'nin "İnâyetü'l-Meliki'l-Mün'im Li-Şerhi Sahihi Müslim" Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi (Tahâret, Hayz ve Namaz Kitapları)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023; Osman Gül, *Yûsuf Efendizâde Abdullâh Hilmî el-Amâsî'nin (1167/1753) "en-Nefhatü'l-Fâtîha fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtîha" adlı eserinin tahlili*. Amasya: Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022; Recep Orhan Özel, "Yûsuf Efendizâde Abdullâh Hilmî El-Amâsî (1167/1753) ve "En-Nefhatü'l-Fâiha Fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtîha" Adlı Eseri" *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, Amasya, 2017, 317-331; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Şâz Kıraatler ve Yûsuf Efendizâde'nin Konuya Dair Tepkisi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 19/1 (Haziran 2019), 67-81.

tezkirelerde onun şiirleri ve şairlik yönü ile ilgili verilen bilgilerden bahsedilmiştir.

Kıraat ilminde Osmanlı döneminin yetiştirdiği önemli âlimlerden olan Yusufefendizâde başta kıraat olmak üzere, hadis, tefsir, mantık, şiir ve edebiyat gibi alanlarda birçok eser yazmış, ilim ve fazilet sahibi bir Osmanlı âlimidir (Öge, 2019: 53). Babası şeyhü'l-kurrâ Mehmed Efendi, dedesi Amasyalı reisü'l-kurrâ Yusufefendi'dir. Dedesine nispetle Yusufefendizâde lakabıyla şöhret kazanmakla birlikte Abdullâh Hilmî Efendi diye de anılır (Özkan, 2013). Yusufefendizâde şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmıştır.

Şairin nesep kaydı, *Yusufefendizâde Ebû Muhammed Abdullâh Hilmî bin Muhammed bin Yusuf bin Abdirrahman el-Ahıskavî el-Amâsî el-İslambûlî el-Hanefî er-Rûmî* olarak değişik kaynaklarda geçmektedir (Öge, 2019: 54).

Yusufefendizâde'nin doğum tarihi ve doğduğu şehir ile ilgili kaynaklarda verilen bilgiler birbirinden farklılık arz etmektedir. Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakâyık*'ında Yusufefendizâde'nin, İstanbul'da Nahılbend Mahallesinde dünyaya geldiğini, *sâ'at-i sa'âdet* terkinin Yusufefendizâde'nin doğum tarihi olan 1066 tarihini verdiğini belirtmektedir (Yıldırım, 2018: 272). Müstakimzâde de *Tuhfe-i Hattâtîn*'de *sâ'at-i sa'âdet* terki ile birlikte doğum tarihini 1066 olarak kaydederken şairin babasının o sırada İstanbul'da Nahılbend Camiinde imamlık yaptığını belirtir (1928: 281).

Osmanlı Müellifleri'ne göre şair, 1085/1674 tarihinde Amasya'da doğmuştur (Tatçı vd., 2000: I, 364). Abdizâde Hüseyin Hüsametdin Yasar tarafından kaleme alınan *Amasya Tarihi*'nde ise Yusufefendizâde ile ilgili bilgiler diğer kaynaklarda yer alan bilgilerle karşılaştırılmış, *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Yusufefendizâde için söylenen 'şehrîdir' yani 'İstanbuldur' ifadesinin doğru olmadığı, Yusufefendizâde'nin aslında Amasya'da doğduğu kaydedilmiştir. Yasar, şairin Amasya doğumlu olması sebebiyle icâzetnâmelerde Yûsuf Efendizâde için "el-Amâsî" nisbesinin kullanıldığını belirterek Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in *Tuhfe-i Hattâtîn*'de birçok taşralı ismi şehirli olarak gösterdiğini eklemiştir (2022: 12/566).

Doğumu ile ilgili kaynaklarda verilen bilgiler göz önüne alındığında, şairin babasının İstanbul'da Nahılbend Camiinde imamlık

yaptığı sırada Yūsufefendizâde'nin dünyaya gelmesi daha muhtemel görünmektedir.

Yūsufefendizâde 1167 yılı Zilhicce'nin 26/14 Ekim 1754 tarihinde vefat etmiştir. *Tekmiletü'ş-Şakâyık'ta*, Vakanüvis Hâkim Efendi'nin Yūsufefendizâde'nin vefatı için söylediği Arapça tarih yer almaktadır:

İrtehalen-nuhrîr liâlemi'l-bekâ

Min merhalin fe'u'liye menzilete'l-cinân

Fehâkimün esîfün min fevtihî ve ebdâ

Târîhahû teveffâ allâmetü'z-zamân (1167) (Yıldırım, 2018: 274)

Vefat tarihine şu mısra ile tarih düşürülmüştür: *Medfenin nûr ide Abdullâh Efendi'nin Kadîr* (Müstakimzâde, 1928: 282). Doğum tarihi 1066, vefat tarihi ise 1167 olarak kabul edildiğinde Yūsufefendizâde yüz bir yaşında hayata gözlerini kapamıştır.

Şair, uzun süren yaşamı boyunca ömrünü ilim öğrenmeye ve öğretmeye, eser telif etmeye adanmış bir Osmanlı âlimidir. Bir asır süren yaşamı boyunca imamlık, medreselerde hocalık, kütüphane müdürlüğü ve şeyhü'l-kurrâ olarak vazifeler icra etmiştir (Öge, 2019: 70). Yūsufefendizâde, mübarek gecelerin ihyasında Sultan I. Mahmud'un huzurunda kürsi-nişîn olup vaaz ü nasihat etmiştir (Müstakimzâde, 1928: 281). Buhârî şerhini tamamlayıp sultana takdim ettiği zaman sultan tarafından bin altın, bir libas ve samur kürk ile taltif edilmiş, eser müellif tarafından Fatih Kütüphanesi'ne vakfedildiği gün de bin altın daha ihsan edilmiştir (Yasar, 2022: 12/565).

Müstakimzâde'nin ifadesiyle *derviş-nihâd, pâk-itikâd, âlim ü fazıl, âkil ü kâmil, müdakkik u muhakkık* bir zat olan Yūsufefendizâde'nin, dönemin sultanı tarafından rağbet gördüğü anlaşılmaktadır.

Yūsufefendizâde'nin kıraat ilmindeki hocaları Muhammed b. Yusuf b. Abdirrahman, Ali b. Süleyman b. Abdillâh el-Mansûrî el-Mısırî, Süleyman el-Fadıl b. Ahmed b. Mustafa b. Muhammed'dir. Yūsufefendizâde, tasavvufi eğitimini Şeyh İlyas Sakızî'den, tefsir derslerini İbrahim b. Süleyman el-Bektâşî'den, hat derslerini Hocasâde Mehmed Enverî Efendi'den almıştır (Öge, 2017: 62-70).

Divan edebiyatının önemli simalarından Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin ile Osmanlı sadrazamı Koca Râgıb Paşa, Yūsufefendizâde'nin talebelerindendir. Koca Râgıb Paşa, Ayasofya-i Kebir Medresesi

sakinlerinden olan Yûsuf Efendi'den sülüs ve nesih meşk etmiştir (Kesik, 2014). Yusufefendizâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*'de meşhur hattatlar arasında zikredilmesi ve divan edebiyatının önemli kalemlerinden Koca Râgıb Paşa'ya hat dersleri vermesi dolayısıyla dönemin önemli hattatlarından olduğu anlaşılmaktadır.

Yusufefendizâde başta kıraat olmak üzere, tefsir, hadis gibi alanlarda birçok eser telif etmiştir. Kıraat ilmiyle ilgili eserleri *el-Îtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf*, *Risâle fî Ecvibeti Mesâil Mimmâ Yetealleku bi Vucûhi'l-Kur'ân*, *Risâle fî Halli Ba'zı'l-İşkâlât*, *Risâle fî Reddi'l-Kırâeti bi'ş-Şevâz*, *Risâletü'r-Reddiyât fî'd-Dâd*, *Meseletü âl'âne fî İlmi Vücûhi'l-Kur'ân*, *Risâle fî Tahkiki ba'zı Vucûhi'l-Kırâeti fî'ş-Şâtibiyye*, *Risâle fî Beyâni Merâtibi'l-Med*, *El-Bustân Fî'l-Kırâeh*; tefsir ilmiyle ilgili eserleri *Tefsîru Sûreteyi'l-Beled ve'l-Keuser*, *el-Mı'râciyye*, *Ta'lika alâ Tefsîri'l-Kâzı fî Kavlihî Te'alâ*, *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl*, *En-Nefhatü'l-Fâiha fî Tefsîri Sûrati'l-Fâtiha*, *Bezlü Nakdi'l-Efkâr li Mutâleâti Metâli'i'l-Envâr*; hadis ilmiyle ilgili eserleri *Necâhu'l-Kârî Li Şerhi Sahîh'i-l-Buhârî*, *Înâyetü'l-Meliki'l-Mün'im li Sahîhi Müslim*; diğer ilimlerle ilgili eserleri *El-Kelâmu's-Seniyyi fî Mevlidi'l-Mustafa*, *Esmâü Ashâb-ı Bedr*, *Hâşiye alâ Hâşiyeti Kara Davûd ale't-Tehzîb*, *Hâşiye alâ Hâşiyeti Hasan ez-Zibârî alâ Şerhi'l-Isâm*, *Hâşiye alâ Hâşiyeti Ebi'l-Feth li Şerhi'l-Hanefi alâ Âdâbi'l-adûdiyye*, *Risâle fî Vahdeti'l-Vucûd*, *Hâşiye alâ Hâşiyeti'Hayâlî*, *Hâşiye alâ Şerhi Hidâyeti'l-Hikme mea Havâşîhi'l-Lârî'dir* (Öge, 2019: 74-99).

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde (TEİS) *Hilmî*, *Yusûf-zâde Abdullâh* (divan-tekke şairi)⁴ ve *Hilmî*, *Abdullâh* (divan şairi ve şârih)⁵ olmak üzere iki ayrı madde başında zikredilen isim, Yusufefendizâde'dir. Bu madde başlarında şairin Fatûn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında ve Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ*'sında yer alan birkaç beyti şiirlerine örnek olarak gösterilmiştir.

“Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî” başlıklı çalışmada ‘Yusufefendizâde’ lakabı ile ilgili dikkate değer bir bilgi kaydedilmiştir. 18. yüzyılda Osmanlı’da yetişen kıraat âlimlerinden biri olan Ahmed er-Rüşdî'nin (öl. 1217/1802) akranları ve arkadaşları arasında babasına nispetle meşhur olan “Yusufefendizâde” şeklindeki ismi, aynı isimle şöret bulan *Îtilâf* eserinin sahibi ve Buhârî şârihi Abdullâh Hilmî ile karıştırılmış, bunun sonucu olarak da Ahmed er-Rüşdî'nin eseri

⁴ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Hilmî-yusufzade-Abdullâh> (25.09.2024)

⁵ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Hilmî-Abdullâh> (25.09.2024)

Mürşidü't-talebe kataloglarda, çoğu defa Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî adına kaydedilmiştir (Bostan, 2022: 191). Söz konusu çalışmada *Sicill-i Osmani*'de ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin *Yusufefendizâde* maddesinde Ahmed er-Rüşdî ile Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî arasında akrabalık bağı olduğu bilgisinin teyite muhtaç olduğu belirtilmiş; Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî'nin dedesine nispetle "Yusufefendizâde", Ahmed er-Rüşdî'nin de babasına nispetle "Yusufefendizâde" ismi ile şöhret bulmuş olmalarının bu karışıklığa sebep olduğu kaydedilmiştir (Bostan, 2022: 193-194).

1.2. Edebî Yönü /Şairliği

Fındıklılı İsmet Efendi'nin *Tekmiletü's-Şakâyık*'ında şairin ismi "es-Seyyid Abdullâh Hilmî Efendi, Yusufefendizâde Abdullâh Efendi, Abdullâh Hilmî Efendi bin Mehemed Efendi ibn Yusufefendi ibn Abdurrahman Efendi" olarak kaydedilmiştir. *Tekmiletü's-Şakâyık*'ta Yusufefendizâde için *sülüs ve nesih hatlarında ve Arabî, Farsî, Türkî lisanlarının nesr ü nazmında dahi mümtazül-emsâl* ibaresi yer almaktadır (Yıldırım, 2018: 274). Bundan başka *arifane ve belagat-perverane* şiirleri bulunduğu bilgisi yer almaktadır. *Tekmiletü's-Şakâyık*'ta Yusufefendizâde'nin şiirlerine örnek olarak Farsça na'tından iki beyit ile *Fatîn'in Hatîmetü'l-Eşâr*'ında verilen bir beyit kaydedilmiştir.

Tuhfe-i Hattâtîn'de, şairin adı "Şeyh Abdullâh Hilmî bin Muhammed bin Yusuf bin Abdülmenan, Şeyhü'l-Kurrâ Yusufzâde Efendi" biçiminde geçmektedir. (Müstakimzâde, 1928: 281-282). *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Yusufefendizâde'nin Farsça na'tının matla ve makta beyitleri verilmiş, bu şiirin bestelendiği bilgisi kaydedilmiştir. Müstakimzâde, Yusufefendizâde'nin konuşmasında bir tutukluk bulunduğunu ifade etmiştir. *Tuhfe-i Hattâtîn*'de ayrıca Yusufefendizâde'nin devrin önemli âlimlerinden olan çağdaşı Niyazî-i Mısri ile mektuplaştığı bilgisi bulunmaktadır (Müstakimzâde, 1928: 282).

Fatîn'in Hatîmetü'l-Eşâr'ında şairin ismi "Abdullâh Hilmî Efendi" biçiminde kaydedilmiştir. Burada Yusufefendizâde'ye ait yalnızca bir beyit verilmiştir:

Fezâ-yı dergehin kân-ı atadır yâ Resûlallâh

Cenâbın melce-i ehl-i recâdır yâ Resûlallâh (Çiftçi, 2017: 102)

Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ*'sında "Şeyhü'l-Kurrâ Yusufefendizâde Abdullâh Efendi hazretleri" biçiminde tabir olunan şair için *ulûm-ı Arabiyye ve Fârisiyyede adîmü'l-akran, vâdi-i edebiyâtda magbut-ı rûh-ı zâhir* ifadeleri kullanılmıştır (Erdem, 1994: 81-82). Râmiz, tezkiresinde Yusufefendizâde'nin şiir alanındaki kabiliyetini denemek için şiirler yazdığını belirtmiş, örnek olarak Farsça na'tından üç beyte yer vermiştir:

İlem-i cem'u'l-verâ seyyidinâ Mustafâ

Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ

Secde kuned rûz-ı arz tâ ki şefâ'at kuned

Ümmet-i merhûmerâ seyyidinâ Mustafâ

Bende-i Hilmî-i fakîr hahed ez tu meded

Ey ki mera rehnümâ seyyidinâ Mustafa (Erdem, 1994: 82)

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde Yusufefendizâde'den "divan şairi" biçiminde bahsedilmekte ve Fatîn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ındaki beyte işaret edilmektedir (1981: 4/234).

Edeb-i Farsî der Anadolu vü Balkan adlı eserde muhaddis, âlim ve Osmanlı şairi olarak zikredilen Yusufefendizâde'nin Türkçe, Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği ve bu dillerde şiir yazdığı bilgisi yer almaktadır (Enuşeh, 1383: 343).

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*'de Yusufefendizâde'nin ilahileri ve gazelleri olduğunu kaydetmiştir (1996: I/67).

Yukarıda verilen kaynaklarda Yusufefendizâde için *dîvan şairi*, *Osmanlı şairi*, *Arabî*, *Farsî*, *Türkî lisanlarının nesr ü nazmında dahi mümtazü'l-emsâl*, *vâdi-i edebiyâtda magbut-ı rûh-ı zâhir* ifadeleri kullanılmış; *arifane ve belagat-perverane* şiirleri bulunduğu kaydedilmiştir.

Tezkirelerde yer alan yukarıdaki bilgilerden başka "*Tarih Düşürme Geleneğinin İzinde Üsküdar'ın Kaybolmuş Yapıları*" adlı çalışmada Reisü'l-Kurra Yusufefendizâde Hilmî'nin 1166/1752-53 tarihinde yaptırılan *Mustafa Ağa Mektebi* için yazdığı tarih manzumesi verilmiştir (Gedik, 2018: 267, 268):

Mustafâ Ağa-yı zî-şân bir ihdâs eyledi

Tâ bula ânın sevâbı rûh-ı mevâtâyâ vusûl

Hem civârında anı bu mektebi bünyâd idüip

Ne güzel hayr ü sevâba mâlını kıldı büzûl

*Cem' olup anda okurlar bunca etfâl ü sıgâr
Dem-be-dem itmekte ona rahmet-i Mevlâ nüzûl*

*Nice nice bunca hayrâta Hudâ tevîk idüp
Âhirinde hem şefâ'at eyleye ana Resûl*

*Hâne-i Hilmî du'â ile didi târîhini
Mekteb-i sibyanî yâ Rab lutf idüp eyle kabûl 1166 (1752-53)*

Bu bilgiden anlaşıldığına göre Yusufefendizâde, tarih düşürmede oldukça mahirdir ve etraftaki önemli binalara tarih manzumesi yazacak kadar da şöhretli bir şairdir.

Yusufefendizâde'nin *Înâyetü'l Meliki'l-Mün'îm Li-Şerhi Sahihi Müslim* adlı eseri üzerine yapılan doktora tezinde şârihlerin hadisleri şerh ederken Arap şiirine müracaat ettikleri; Yusufefendizâde'nin de hadis metnindeki kelimenin anlamını belirlemede şiiri istişhâd olarak kullandığı, Arap şiirinden istifade ederek kelimenin yapısını ve anlamını tespit etmeye çalıştığı belirtilmiştir (Aslantalay, 2023: 53-54). Bir şârih olan Yusufefendizâde'nin hadisi şiirle anlama yöntemini kullanmasından Arap şiirine olan vukûfiyeti açıkça görülmektedir.

Şiir ve güfte mecmualarında Yusufefendizâde'ye aidiyeti kesin olarak tespit edilmiş sekiz şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden biri Farsça, yedisi Türkçedir. Mecmualarda bulunan şiirlerin hepsi dinî içeriklidir. Dört şiir na't türünde, bir şiir de münacat türündedir. Diğer üç şiirde; Allah aşkı, Allah'ı çokça zikretme, masıvayı terk etme, kulluğa devam etme, günahlardan pişman olma gibi konular işlenmiştir. Şair, şiirlerin mahlas beytinde kendisinden 'Hilmî-i âciz, Hilmî-i pür-cürm, Hilmî-i nâşâd, bende-i Hilmî-i fakîr' şeklinde bahsetmektedir. Yusufefendizâde'nin bazı şiirleri, güfte mecmualarında bestekârları ve bestelendiği makam isimleriyle birlikte kaydedilmiştir.

2. Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî'nin Şiirleri

Aşağıda Yusufefendizâde'nin şiirlerinin yer aldığı şiir ve güfte mecmuaları tanıtılmış, sonrasında ise Yusufefendizâde'nin şiirleri toplu hâlde verilmiştir.

2.1. Şiirlerin Yer Aldığı Mecmualar

Yukarıda yer alan kaynaklarda ve tezkirelerde (*Tuhfe-i Hattâtîn, Hatîmetü'l-Eşâr, Âdâb-ı Zurafâ, Tekmiletü'ş-Şakâyık*) Yusufefendizâde'nin biri Farsça diğeri Türkçe olmak üzere iki na'tından sadece birkaç beyit verilmiştir. Söz konusu kaynaklarda Yusufefendizâde'ye ait olarak gösterilen bu birkaç beyit, mecmualarda Hilmî mahlaslı şiirlerin kendisine aidiyetinin tespit edilmesi noktasında kıymetli birer ipucu niteliğindedir.

Şiir mecmualarında Hilmî mahlasıyla yazılmış Türkçe şiirler bulunmaktadır. Bu mecmuaların bazılarında Hilmî mahlasıyla yazılmış Farsça ve Arapça şiirlere de rastlanılmaktadır. Yusufefendizâde'ye ait olduğu kesin olan tezkirelerdeki beyitler vasıtasıyla şiir mecmualarındaki Hilmî mahlaslı şiirlerin bazılarının Yusufefendizâde'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken nokta, Yusufefendizâde'nin şiir mecmualarından başka güfte mecmualarında da şiirlerinin bulunmasıdır. Çoğu güfte mecmuasında güftekar olarak Hilmî ismi zikredilirken bunun yanında bestekârın ismi bazen de hangi makamda bestelendiği de kaydedilmiştir. Dolayısıyla Yusufefendizâde'nin şiirlerinin güfte mecmualarında kayıtlı olması, şiirlerinin sadece şiir olarak kalmadığını aynı zamanda bestelenerek okunduğunu da göstermektedir.

Şiirlerin aidiyeti hususunda yukarıda değinilen kıstaslar esas alınarak yapılan değerlendirme ve elemelerden sonra Yusufefendizâde'ye aidiyeti kesin olarak saptanan sekiz şiirin, yedi farklı mecmua nüshasında bulunduğu görülmüştür. Şairin şiirlerinin bulunduğu mecmualar aşağıda verilmiştir:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi numara 200'de bulunan Mecmû'a-i Eş'âr isimli şiir mecmuası. (GM)

Mecmua yüz kırk varaktan oluşmaktadır. Mecmua bir divan şiiri ve halk şiiri seçkisine sahip olmakla birlikte Türk musikisinin önemli örneklerini de içermektedir. Kimi sayfalarda terennümleriyle ve bestekârlarıyla kaydedilen şiirlerden dolayı eserin kısmen bir "güfte mecmuası" özelliği taşıdığı söylenebilir (Akbaba, 2018: 305). Mecmuada *Râgıb* mahlaslı bazı şiirlerin başındaki "li-kâtibihî" ifadesinden mecmuanın *Râgıb* adlı kişi tarafından tertip edildiği anlaşılmaktadır (Kaya, 2016: 13).

Mecmuanın ikinci yarısı (71-140 varakları arası) üzerinde yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁶ Söz konusu tezde mecmuada yer alan tüm Hilmî mahlaslı şiirler, Amasya doğumlu ilmiyle meşhur Yūsufzāde Abdullāh Hilmî'ye (1655-1763) nispet edilmektedir (Akbaba, 2018: 18).

İncelenen mecmualar içinde Hilmî mahlaslı en fazla şiir barındıran mecmua nüshasıdır. Mecmuada Hilmî mahlaslı on altı şiir bulunmaktadır. Mecmua içinde bir şiirin üzerinde Yūsufefendizādē'ye ait olduğunu gösteren bir kaydın bulunması, Fatīn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ındaki bir şiirin bu mecmuada da bulunması, iki şiirin farklı mecmualarda Yūsufefendizādē'ye ait olarak kaydedilmesi mecmua içindeki diğer Hilmî mahlaslı şiirlerin Yūsufefendizādē'ye ait olduğunu düşündüren önemli delillerdir. Ayrıca mecmuada Hilmî mahlaslı şiirler "velehu" ibaresiyle küçük gruplar şeklinde arka arkaya verilmiştir. Şiirlerdeki gruplanmalar şu şekildedir: 84b'de bir şiir, 101a'da sıralı iki şiir, 102b-103a'da sıralı dört şiir, 106b'de sıralı üç şiir, 110b'de sıralı iki şiir, 113a'da bir şiir, 117a'da bir şiir, 120a-120b'de sıralı iki şiir, 136b'de bir şiir. Yukarıdaki tüm değerlendirmeler göz önüne alındığında Yūsufefendizādē'ye ait olduğu düşünülen ancak aidiyeti kesin olarak saptanamayan şiirler ihtiyaten çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızāde Burhaneddin Bölümü numara 47'de bulunan Mecmû'atü'l-Kasâid adlı güfte mecmuası (KB)

19. yüzyıla ait Kadızāde Burhaneddin tarafından derlenen güfte mecmuasıdır. Yüz elli iki varaktan oluşan mecmua, dinî içerikli eserleri bünyesinde barındırmakta olup mecmuada toplam dört yüz seksen dokuz güfte bulunmaktadır (Turabi, 2022). Mecmuada Yūsufefendizādē'ye ait biri Farsça ikisi Türkçe olmak üzere bestelenmiş üç şiir bulunmaktadır. Mecmua üzerinde iki tane yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁷

⁶ Sevgi Akbaba, *Mecmû'atü'l-Eş'ar, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihânesi Numara: 200 (71-140) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2018.

⁷ Fatih Öznur, *XIX. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen bir yazmadaki dini musiki güfteleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 1998; Cem Murat Derya Dişçi, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dini Musiki Güfteleri, Kadızāde Burhaneddin'in Güfte Mecmuası (Sül. Ktp. Nr. 47)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2001.

3. Topkapı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü numara 402'de İlahi Mecmuası adıyla kayıtlı mecmua.⁸ (BK)

Mecmua nüshası üç yüz varaktan oluşmaktadır. Mecmuada Hilmî mahlaslı dört şiir bulunmaktadır. 61a'da yer alan *Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün / Zevk-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün* beytiyle başlayan şiir Yusufefendizâde'ye aittir. Ancak bu mecmuada Hilmî mahlaslı 36b'deki Arapça şiir ile 8a-8b ve 19a-19b'de yer alan Türkçe iki şiirin Yusufefendizâde'ye ait olması ile ilgili kesin bir hüküm vermek mümkün görünmediğinden söz konusu şiirler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak bu şiirlerin konusunun dinî içerikli olması, Türkçe şiirlerdeki söyleyiş edası, şiirlerin bestelenmiş olması, 8a-8b ve 19a-19b'deki iki şiirin bestekârı olan Tosunzâde Abdullâh'ın aynı zamanda Yusufefendizâde'ye ait olan bir şiirin de bestekârı olması gibi hususlar, söz konusu şiirlerin de Yusufefendizâde'ye ait olabileceği tezini ortaya koymaktadır. Mecmua üzerinde iki tane yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁹

4. Milli Kütüphane Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Numara 06 Hk 1721'de Mecmû'a-i Eş'âr adıyla kayıtlı güfte mecmuası (AÖ)

Mecmua 84 varaktan oluşmaktadır. 1222/1806'da istinsah edilmiştir. Mecmuada Yusufefendizâde'ye ait iki şiir bulunmaktadır. Bu mecmua ile ilgili yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹⁰

5. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü numara 3397'de bulunan Mecmûa-i İlahiyyât isimli güfte mecmuası (EE)

Bu mecmua, *Müstakimzâde Mecmuası* olarak da bilinmektedir. 154 varaktan oluşur. Yusufefendizâde'nin talebesi Müstakimzâde Süleyman Sadeddin tarafından oluşturulan mecmuanın 1797 tarihinde Sünbülî Dervîş Halîl bin İbrâhim Efendi tarafından istinsah edilmiş nüshasıdır.

⁸ Mecmuanın görseli <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/555277> adresinde bulunmadığından dolayı bu çalışmada söz konusu şiirler için nüsha üzerinde yapılan yüksek lisans tezlerinin sonuna eklenen tıpkıbasımdan yararlanılmıştır.

⁹ Hatice Tokdemir, XVIII. *Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Elyazması Mecmuadaki Dinî Musîkî Güfteleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006; Uğur Önen, XVIII. *Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Elyazması Mecmuadaki Dinî Musîkî Güfteleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

¹⁰ Erhan Gülmez, *Milli Kütüphane 06 Hk 1721 Numaralı Güfte Mecmuası [İnceleme-Metin-Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi]*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Ancak müstensih nüshasında “işbu mecmua-i matbua Müstakimzâde Şeyh Süleyman Efendi cenablarının kendi hatlarından tahrir olundu (1a)” ifadesinden müellif nüshasından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Nüsha üzerinde yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹¹

Türk musikisi tarihine ve dinî musikiye vakıf olduğu anlaşılan Müstakimzâde'nin mecmuası, mevcut güfte mecmualarının kapsadığı eser sayısı itibarıyla en zenginidir (Sağman, 2001: 21).

Müstakimzâde, mecmuada hocası Yusufefendizâde'nin vefat tarihini 1168/1755 olarak kaydetmiştir. Müstakimzâde'nin vefat tarihi ise 1202/1787'dir. Mecmua nüshası ise 1212/1797 tarihinde istinsah edilmiştir. Dolayısıyla Yusufefendizâde'nin mecmuada bulunan şiirleri kendisi hayattayken ya da vefatından hemen sonra talebesi Müstakimzâde'nin mecmuayı telif etmesine kadar olan zaman dilimi içinde bestelendiği anlaşılmaktadır.

Mecmuada Yusufefendizâde'ye ait biri Farsça ikisi Türkçe olmak üzere üç şiiri bulunmaktadır. Râmiz'in *Adâb-ı Zuraflâ*'sında da yer alan *İlem ceme'al verâ seyyidinâ Mustafâ / Şâfi-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ* (Erdem, 1994: 82) beytiyle başlayan Farsça natı, *Müstakimzâde Mecmuasından* başka *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı mecmuada da yer almaktadır (Kadıızâde Burhaneddin, 47, 4a). *Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün / Zevk-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün* beytiyle başlayan şiir ise diğer mecmualarda da karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca *Müstakimzâde Mecmuasında* bulunan Yusufefendizâde şiiri ise, *Ey Resûl-i Hâdî-i râh-ı cenân / Mahrem-i hâs-ı Hüddâ-yı müsteân* beyti ile başlayan şiirdir.

6. Rıfat Kütük Özel Kütüphanesi'nde bulunan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat mecmuası (RK)

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin 18. yüzyılın ikinci yarısında derlediği ve tamamı na'tlardan oluşan şiir mecmuası, yüz yirmi yedi varaktan oluşmaktadır. Eserin şimdilik bilinen tek nüshası, mürettip nüshası hâlinde Rıfat Kütük Özel Kütüphanesinde bulunmaktadır (Kütük, 2022a). Mecmuada 209 farklı şairin 527 adet na'tı bulunmaktadır,

¹¹ Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlâhiyyât" Adlı Güfte Mecmuası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2001.

eserde bulunan bütün na'tlar “*yâ Resûlallâh*” rediflidir (Kütük, 2022a). Mecmua üzerinde yüksek lisans tezi yapılmıştır.¹²

Şairin Mecmua'da 1b numaralı varakta “*Hilmî Efendi Yûsuf-zâde Reisü'l-Kurrâ 1167*” başlıklı “*Hilmî*” mahlaslı bir na'tı bulunmaktadır (Kütük, 2022b: 331). Bu na't, Fatîn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında yer alan na'ttır. Tez çalışmasında, mecmuada *Hilmî Efendi* adıyla kayıtlanmış iki na't daha bulunduğu ancak bu na'tların Yûsufzâde'ye ait olup olmadığı hususunda kesin bir hüküm vermenin mümkün olmadığı belirtilmiştir (Kütük, 2022b: 332).

7. İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Bölümü OE_YZ_0561 numarada kayıtlı şiir mecmuası (OE)

Mecmua, 127 varaktan oluşmaktadır. Mecmuada daha çok dinî-tasavvufi içerikli şiirlerin yer aldığı görülmekte olup toplam 548 manzume vardır (Menteş, 2019: 10). Mecmuada *Hilmî* mahlasıyla bir şiir bulunmaktadır (Osman Ergin, OE_YZ_0561, 5b). Bu şiir ise Fatîn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında yer alan şiirdir. Mecmua üzerinde yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹³

2.2. Mecmualarda Yer Alan Şiirler

Şiir ve güfte mecmualarında Yusufefendizâde'ye ait sekiz şiir aşağıda verilmiştir. Şiirin yer aldığı mecmuanın nüsha bilgisi ve varak numarasının altında şiirin metni verilmiş, sonrasında ise şiirin kısaca konusuna değinildikten sonra yer aldığı diğer mecmualar ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

- (Mecmû'a-i Eşâr, Galata Mevlevihanesi, 200, 106b)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şâh-ı 'iklîm-i risâlet pâdişâh-ı enbiyâ

Şems-i tâbân-ı hidâyet mâh-ı evc-i ıstıfâ

¹² Aybala Sena Kütük, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat Mecmuası'nın Transkripsiyonlu Metni ve Mestap'a Göre Tasnifi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

¹³ Seda Menteş, *İbb Atatürk Kitaplığı Oe_Yz_0561 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) Göre Tasnifi*, Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2019.

Ümmî-i 'ilm-i nebiyy-i muhterem fahr-ı cihân
Şâfi-i rûz-ı kıyâmet menbâ'-ı lutf-ı 'atâ

Olmasaydı zâtıñ olmazdı dü 'âlem lâ-cerem
Kevnüñ oldı bâ'is-i kevn-i dü 'âlem bî-merâ

Sanma encümdür felekde görinen ey sâde-dil
Rîze-i zerdır ki olmuş ferş-i râh-ı Mustafâ

Halka yokdur dergahinden gayrı bir cây-ı penâh
'Arsa-i mahşerde oldur melce'-i ehl-i recâ

Yâ Resûlallâh şefâ'at kıl bu Hilmî-i âcize
Cürmüne had yok fakîrindür senüñ ol bî-nevâ

Şiir, mecmuada 106b'de yer almaktadır. Mecmuada yukarıdaki şiirin üstünde şöyle bir ifade bulunmaktadır: "Üstazım Yusufefendizâde El-Hacı Abdullâh Efendi Hazretlerinin inşa eylediği ilahilerdendir." Bu kayıt ile şiirin Yusufefendizâde'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zikredilen ifadeden mecmuayı tertip eden kişinin Yusufefendizâde'nin öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır.

Şiir, İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav.)'e övgü için yazılan bir na'ttır. Şiirin ilk iki beytinde Hz. Muhammed (sav.)'e yapılan övgüden sonra üçüncü beyitte tasavvufta sık sık kullanılan ve kutsî hadis olarak da rivayet edilen, "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım" ifadesiyle anlatılan hakikat-ı Muhammediyyeye (Demirci, 1997) işaret edilmektedir. Şair, şiirin mahlas beytinde kendisi için *Hilmî-i âciz* terkiibini kullanmakta, Hz. Muhammed (sav.)'den şefaât talep etmektedir.

- (Mecmû'a-i Eş'âr, Galata Mevlevihanesi, 200, 106b)

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

*Mahcûb iden ey dil beni rû-yı siyehimdür
Yüz karalığma dahı bâ'is günehimdür*

*Dergâh-ı Hudâvende ne yüzle varacaksın
Fikr eyleyegör kim bu fikr emr-i mühimdür*

Yukarıdaki şiirde Hilmî mahlası bulunmamaktadır. Ancak şairin bir önceki şiirinden sonra “velehu” başlığı altında verildiğinden bu şiirin de Yusufefendizâde'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şiir iki beyitten oluşmaktadır. Şiirin konusu, günahtan dolayı duyulan mahcubiyet ve pişmanlıktır. Şair, günahından dolayı mahçup bir hâldedir. Şiir, günahkâr bir insanın iç konuşmasını hatırlatmaktadır. Şair, kendine Allah'ın huzuruna işlediği günah ile nasıl varacağıının endişesini taşımaktadır. Şair ilk beytin birinci mısrasında *rû-yı siyeh* biçimindeki Farsça terkibi, ikinci mısradaki *yüz karalığı* biçiminde Türkçe isim tamlamasıyla karşılaşmıştır.

- (Mecmû'a-i Eş'âr, Galata Mevlevihanesi, 200, 106b)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zikr-i Hakka rûz u şeb şugl eyle gel

Mâsivâdan kalbüñi kurtar kes el

Kullugunda eyleme Hakkıñ kesel

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Gaflet itme tâ'ate eyle şitâb

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Bulmak istersen eger hüsn-i me'âb

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Aldanup dünyaya olma pür-gurûr

Emr-i 'ukbâda sakın itme kusûr

Gafil olma idegör cebr-i küsûr

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Mâsivâdan eyleyüp kat'-ı recâ

Eyle gel dergeh-i Hakka ilticâ

El açup yalvaragör subh u mesâ

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Hilmîyâ sa'y eyleyüp leyl ü nehâr

Hidmet-i Mevlâda olgıl pâydâr

Eylemez redd ganiyy-i Perverdigâr

Dergeh-i Mevlâya eyle intisâb

Yukarıdaki şiir, şairin bir önceki şiirinden sonra “velehu” başlığı altında verildiğinden bu şiirin de Yūsufefendizāde'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şair, şiirde kendine ‘ey Hilmî’ biçiminde seslenmektedir. Şiirin bütününde şair, nefesine ve Hak yolunda olan salıklere hitaben tavsiyeler vermektedir. Şair, daima Allah’ı zikir ile meşgul olmanın, masivadan el çekmenin, kulluğa ve ibadete devam ederek Allah’a el açıp yalvarmanın, gece gündüz çabalayarak Allah’ın hizmetinde bulunmanın önemi üzerinde durmuştur. Şiirin sonunda ise bu çabaların Allah tarafından ret olunmayacağı müjdesini vermiştir.

- (Mecmû'a-i Eş'âr, Galata Mevlevihanesi, 200, 117a)

müstef ilün müstef ilün müstef ilün müstef ilün

Hakkun cemâlin gözleyen hû dimesün ya ne disün

Zeok-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün

'Aşk-ı Hudâya dûş olan fikriyle medhûş olan

'Aklı gidüp serhoş olan hû dimesün ya ne disün

'Aşk ile ol kim devr ide terk-i hevâyı gayr ide

Lâhût ilini seyr ide hû dimesün yâ ne disün

'Aklun yitüren 'aşk ile meydâna giden sıdk ile

Cân u gönülden şevk ile hû dimesün ya ne disün

Açıldı dostun gülleri feryâd ider bülbülleri

Pes bâğ-ı vahdet illeri hû dimesün ya ne disün

Ol kim ola 'aşk-âşinâ işitse hoş savt-ı nevâ

İnsâf idelüm Hilmîyâ hû dimesün ya ne disün

Şair bu şiirde aşk ehlinin Allah’a duydukları aşka değinmekte ve bunu *hû dimesün ya ne disün* ifadeleri ile dile getirmektedir. Şaire göre aşk ehlinin Allah’ı anmaktan başka çıkar yolu yoktur ve onların tek kurtuluş yolu yine onu anmaktır. Aşk ehlini dünyada tatmin edecek tek şey onun kudret ve azametini temaşa etmek ve onun yolunda aşkın önderliğinde sadakatle hareket etmektir. Yukarıdaki şiir, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi numara 200’de bulunan *Mecmû'atü'l-Eşâr*’da makam ve bestekâr ismi zikredilmeden yazılmıştır.

Bu şiir, ikinci olarak Süleymaniye Kütüphanesi numara 47'de bulunan *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı güfte mecmuasında bulunmaktadır. Söz konusu güfte mecmuasında güftekâr ismi olarak *Reisü'l-kurra Yûsufzâde Abdullâh Efendi* (*Mecmû'atü'l-Kasâid*, Kadızâde Burhaneddin, 47, 93b) ismi kayıtlıdır. *Mecmû'atü'l-Kasâid*'de şairin adının açıkça yazılmasıyla bu şiirin Yusufefendizâde'ye ait olduğu kesinleşmiştir. Ayrıca şiirin başında makam ismi olarak *Hüseynî* makamı yazılmıştır. Ancak şiirin bestekârına dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Şiir, üçüncü olarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü Bölümü numara 402'de *İlahi Mecmuası* adıyla kayıtlı yazmada 61a'da yer almaktadır. Burada şiirin üçüncü beyti eksiktir. Ancak diğer mecmualardan farklı olarak bu nüshada *der makam-ı Hüseyinî güfte-i Hilmî beste-i Dede* (61a) başlığı altında bestekârının ismi zikredilmiştir. Türk mûsikisinde en çok dinî eser besteleyen Gülşenî şeyhi olan *Dede Ali Şirugânî*'nin (öl. 1125/1714) isminin çeşitli el yazması güfte mecmualarında daha çok *Dede* biçiminde kayıtlandığı belirtilmektedir (Özcan, 1989). *Dede* biçiminde mecmuada kaydedilen bestekâr *Dede Ali Şirugânî* ise yukarıdaki şiirin de Yusufefendizâde hayattayken bestelendiği anlaşılmaktadır.

Şiir, dördüncü olarak Milli Kütüphane 06 Hk 1721 numaralı güfte mecmuasında bulunmaktadır. Şiir burada *ilahi* başlığı altında verilmiştir (*Mecmû'a-i Eş'âr*, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1721, 10a-10b)

Şiir, beşinci olarak *Müstakîmzâde Mecmuası* olarak da bilinen "*Mecmû'a-i İlâhiyyât*" adlı güfte mecmuasında 70b'de yer almaktadır. Burada Yusufefendizâde'nin talebesi olan Müstakimzâde, şiirin makamını *Hüseynî* olarak kaydetmiş; güftekârının ismini de *Şârih-i Buhâri Reisü'l-Kurrâ Yûsufzâde Abdullâh Efendi* olarak açıkça yazmıştır (*Mecmû'a-i İlâhiyyât*, Esad Efendi Bölümü, 3397, 70b). Bu bilgilere ek olarak Müstakimzâde, hocası Yusufefendizâde'nin ölüm tarihini de 1168/1754 olarak kaydetmiştir.

Ayrıca bu şiir, bazı internet kaynaklarında da bulunmaktadır. Şiir, bir kaynakta 'nutk-ı şerif' başlığı altında yer almaktadır.¹⁴ Diğer bir kaynakta da bestenin notaları verilmiş, bestekâr ismi olarak ise *Cüneyd*

¹⁴ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2019/04/hakkin-cemalin-gozleyen-hu-demesin-yane-desin.html> (13.09.2024)

Kosal (*Kânûnî*) ismi kaydedilmiştir.¹⁵ Başka bir kaynakta *acem ilahi* başlığı altında, bestekâr ismi yine *Derviş Kânûnî Cüneyd Kosal* ismi zikredilmiştir.¹⁶

- (Mecmû'a-i Eş'âr, Galata Mevlevihanesi, 200, 120b)

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Fezâ-yı dergehüñ kân-ı 'atâdur yâ Resûlallâh

Cenâbuñ melce-i ehl-i recâdur yâ Resûlallâh

Mukaddem bir haberdür enbiyâ terkîb-i gûn içre

Seniñ zâtun mu'ahhar mübtedâdur yâ Resûlallâh

'Aceb midür tavâf itmek melekler ravza-i pâkiñ

Felekler hâk-i pâke çehre-sâdur yâ Resûlallâh

Derd illâ ki rûmâle sebebdür nîl-i gufrânun

'Usâta âsitânun mültecâdur yâ Resûlallâh

Ümîd itsek nola be bûd-ı zahm-ı tîg-ı 'isyânı

Ki lutfun çâre-sâz-ı mübtelâdur yâ Resûlallâh

Münevver kıla âfâkı ser-â-pâ nûr-ı irşâduñ

Zuhûrun pertev-i şeml-i Hûdâdur yâ Resûlallâh

Safâlar bahş ider halka dürr-i enfâs-ı pâkizen

.... reh-nümûn-ı ihtidâdur yâ Resûlallâh

Ne mümkün eylemek icmâl-i vasfun Hilmî-i 'âciz

Ki vassâfun cenâb-ı kibriyâdur yâ Resûlallâh

Mecmua'da yer alan yukarıdaki şiirin matla beyti Fatûn'in *Hatîmetü'l-Eş'âr*'ında Abdullâh Hilmî Efendi'ye ait olarak gösterilen tek beyittir (Çiftçi, 1996, 102). Şiir, İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav.)'e övgü için yazılmış na't türünde bir şiirdir. Şair burada kendisinden Hilmî-i âciz biçiminde zikretmekte, Hz. Muhammed (sav.)'in üstün vasıflarını icmal etmenin asla mümkün olmadığını söylemektedir.

¹⁵ https://neyzen.com/nota_arsivi/01_ilahiler/001_acem/hakkin_cemalin.pdf?__im-qRtszIQz=11744332046035554065 (13.09.2024)

¹⁶ <https://dilbeyti.com/besteler/938> (13.09.2024)

Yukarıdaki şiir aynı zamanda *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat Mecmuası*'nda 1b'de yer almaktadır (Kütük, 2022b: 401). Burada şairin ismi *Hilmî Efendi Yusuf-zâde Reisü'l-Kurra 1167* biçiminde kaydedilmiştir.

Şiir, üçüncü olarak İBB Atatürk Kitaplığı OE_YZ_0561 numarada kayıtlı şiir mecmuasında 5b'de yer almaktadır (Osman Ergin, OE_YZ_0561, 5b).

Böylelikle Fatîn'in *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında bir beyit olarak verilen şiirin tümü, zikredilen üç mecmuada tespit edilmiş olmaktadır.

- (Mecmû'a-i Eş'âr, Galata Mevlevihanesi, 200, 136b)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

*Kalmışız deryâ-yı gaflet içre bî-tâb u tüvân
Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân
Olmuşuz üftâde-i girdâb-ı 'isyân el-amân
Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân*

*Genc-i tarîk-i günehte koyma ser-gerdân-dâr
Gülşen-i tevfiküne ırgür ayâ perverdigâr
Gonce-i maksûdumu handân ide bu rûzigâr
Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân*

*Mâni' u mu'tî çü sensin gaybdan yokdur recâm
Genc-i bâd-âver-i lutfunla beni kıl şâd-kâm
Müstemendün Hilmî-i nâ-şâd feyzüñdür merâm
Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân*

Şiir, *Mecmûatü'l-Eşâr*'da Hilmî mahlasıyla yer almaktadır. Şiirde şair, kendini *Hilmî-i nâşâd* olarak betimlemektedir. Şair burada gaflet denizinde mecalsiz kaldığını, isyan girdabında olduğunu söyleyerek Allah'tan aman dilemektedir. Allah'a münacat şeklindeki bu şiirde şair; Allah'tan kendini başı dönmüş hâlde günah yolunda bırakmamasını, maksuduna erişmeyi, feyz rüzgarlarını kendisine göndermesini dilemektedir.

Yukarıdaki şiire, ikinci olarak *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı güfte mecmuasında rastlanmaktadır. *Mecmû'atü'l-Kasâid*'de şiirin güftekârı *Hilmî*, bestekârı ise *Tosunzâde* adıyla kayıtlıdır. Ayrıca makam ismi olarak şiirin üst kısmına *Nevrûz* makamı yazılmıştır (Mecmû'atü'l-Kasâid,

Kadıızâde Burhaneddin, 47, 9ob). Bu kayıtle birlikte yukarıdaki şiirin de bestelendiği anlaşılmaktadır.

Şiir, üçüncü olarak Milli Kütüphane 06 Hk 1721 numaralı güfte mecmuasında *beste-i Tosunzâde usûl-i devr-i revân* başlığı altında kaydedilmiştir (Mecmûa-i Eşâr, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1721, 30b).

Bu şiire, bir internet kaynağında notalarıyla birlikte rastlanılmaktadır. Burada bestekâr olarak *H. Sadeddin Arel* ismi kaydedilmiştir.¹⁷

• (Mecmûa-i İlâhiyyât -Müstakimzâde Mecmuası-, Esad Efendi Bölümü, 3397, 3b)

fâilâtün fâilâtün fâilün

Ey Resûl-i Hâdî-i râh-ı cenân

Mahrem-i hâs-ı Hüddâ-yı müsteân

Zulmet-i küfri giderdi tal'atın

Bi'setinle nûra gark oldu cihân

Yâ Resûlallâh vücûdundur senin

Bâis-i halk-ı dü 'âlem bî-gümân

Rûz-ı mahşerde şefâ'at eyleyüp

Hilmî-i pür-cürmü eyle şâdmân

Yukarıdaki şiir, *Müstakimzâde Mecmuası*'nda rast makamı başlığı altında verilmiştir. Güftekâr ismi, *Yusufefendizâde Abdullâh Efendi* biçiminde yazılmıştır (Mecmûa-i İlâhiyyât, Esad Efendi Bölümü, 3397, 3b). Şair, şiirde kendinden *Hilmî-i pür-cürm* şeklinde bahsetmektedir. Şiir, Hz. Muhammed (sav.)'e övgü niteliğinde yazılmış bir na'ttır.

• (Mecmû'atü'l-Kasâid, Kadıızâde Burhaneddin, 47, 4a)

müfte'ilün fâilün müfte'ilün fâilün

İ'lem-i cem'u'l-verâ seyyidinâ Mustafâ

Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidinâ Mustafâ

Secde kuned rûz-ı arz tâ ki şefâ'at kuned

¹⁷ <http://www.sanatmuziginotalari.com/> (13.09.2024)

Ümmet-i merhûmarâ seyyidinâ Mustafâ

Men netüvânem ki tâ medh-i to râ mîkunem

Yâ senedü'l-enbiyâ seyyidinâ Mustafâ

Mefhâr-ı her dü cihân muktedâ-yı ins ü cân

Ma'den-i sıdık u safâ seyyidinâ Mustafâ

Gerçi ki üftâde-em lîk to râ î'timâd

Gerdüm eyâ müctebâ seyyidinâ Mustafâ

Bende-i Hilmî-i fakîr hâhed ez to meded

Ey ki merâ rehnümâ seyyidinâ Mustafâ

Şiir, Yusufefendizâde'ye ait olarak tespit edilebilen tek Farsça şiirdir. Şiirin ilk iki beyti ile mahlas beyti, Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ'*sında Yusufefendizâde'ye ait olarak verilmiştir (Erdem, 1994: 82). Şiir, Yusufefendizâde'nin Hz. Muhammed (sav.)'e övgü niteliğinde yazılmış bilinen tek Farsça na'tıdır.

Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ'*sında birkaç beyti verilen şiirin tümüne *Mecmû'atü'l-Kasâid* adlı güfte mecmuasında ulaşılmıştır. Burada Şiirin bestekârı, *Enfî Hasan Ağa* adıyla kayıtlıdır. *Baba Tahir* makamında bestelenmiştir. Şiirin bestekârı *Enfî Hasan Ağa*, Lâle Devri'nin ünlü hânende ve bestekârlarından olup 1724 tarihinde vefat etmiştir (Özcan, 1997). Bu bilgiye göre 1136/1724 tarihinde hayatta olan Yusufefendizâde, yukarıdaki Farsça şiiri 1136/1724 tarihinden önce kaleme almıştır ve söz konusu şiir Yusufefendizâde hayattayken bestelenmiştir.

Mecmû'atü'l-Kasâid'den başka yukarıdaki Farsça şiir, *Müstakîmzâde Mecmuası* olarak da bilinen "*Mecmûa-i İlâhiyyât*" adlı güfte mecmuasında 57b'de de yer almaktadır. Burada güftekar *Yusufzâde Abdullâh Efendi*, bestekâr *Enfî Hasan Ağa*, makam *Baba Tahir* biçiminde verilmiştir. Burada *Yusufzâde Abdullâh Efendi* isminin yanına ölüm tarihi olarak 1168 tarihi yazılmıştır (Mecmûa-i İlâhiyyât, Esad Efendi Bölümü, 3397, 57b). *Mecmû'atü'l-Kasâid*'de yer alan yukarıdaki şiirin dört ve beşinci beyitleri *Müstakîmzâde Mecmuası*'nda bulunmamaktadır. Ancak burada *Mecmû'atü'l-Kasâid*'den farklı olarak *Eşref-i halk-ı Hüddâ el-lutfu lutf u senhâ / Râfi-i hamd-i livâ seyyidinâ Mustafa* beyti mevcuttur (Mecmûa-i İlâhiyyât, Esad Efendi Bölümü, 3397, 57b).

Çeşitli mecmualarda Hilmî mahlasıyla yazılan ve Yüsufefendizâde'ye ait olduğu tespit edilen şiirler aşağıdaki tabloda toplu olarak verilmiştir. Tabloda şiirin matla beyti, hangi mecmuada bulunduğu ve bulunduğu nüshadaki varak numaraları birlikte gösterilmiştir. Nüsha kısaltmaları, bazı mecmua isimleri ve kütüphane isimlerinin aynı olmasından dolayı nüshanın bulunduğu koleksiyon adı gözetilerek oluşturulmuştur:

GM: Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi no 200

KB: Mecmû'atü'l-Kasâid, Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Burhaneddin Bölümü no 47

BK: İlahi Mecmuası, Topkapı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü no 402

AÖ: Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi no 06 Hk 1721

EE: Mecmûa-i İlâhiyyât, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü no 3397

RK: Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat Mecmuası, Rifat Kütük Özel Kütüphanesi

Matla Beyti	GM	KB	BK	AÖ	EE	RK	OE
<i>Şâh-ı 'iklim-i risâlet pâdişâh-ı enbiyâ Şems-i tâbân-ı hidâyet mâh-ı evc-i ıstıfa</i>	106b						
<i>Mahcub iden ey dil beni rû-yı siyehimdür Yüz karalığına dahi bâ'is günehimdür</i>	106b						
<i>Zikr-i Hakka rûz u şeb şugl eyle gel Mâsivâdan kalbünî kurtar kes el Kullugunda eyleme Hakkun kesel</i>	106b						

<i>Dergeh-i Mevlâya eyile intisâb</i>							
<i>Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün</i> <i>Zevk-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün</i>	117a	93b	61a	10a-10b	70b		
<i>Fezâ-yı dergehün kân-ı 'atâdur ya Resûlullâh</i> <i>Cenâbuñ melce-i ehl-i recâdur yâ Resûlullâh</i>	120b					1b	5b
<i>Kalmışız deryâ-yı gaflet içre bî-tâb u tüvân</i> <i>Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân</i> <i>Olmuşuz üftâde-i girdâb-ı 'isyân el-âmân</i> <i>Yâ İlâhî kıl nesîm-i feyz ü ihsânun vezân</i>	136b	90b		30b			
<i>Ey Resûl-i Hâdî-i râh-ı cenân</i> <i>Mahrem-i hâs-ı Hüddâ-yı müsteân</i>					3b		
<i>İ'lem-i cem'u'l-verâ seyîdinâ Mustafâ</i> <i>Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyîdinâ Mustafâ</i>		4a			57b		

OE: Şiir Mecmuası, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları no OE_YZ_0561

Tablo 1: Yusufefendizâde'nin Mecmualarda Yer alan Şiirleri

Aşağıdaki tabloda ise Yusufefendizâde'ye ait olan bestelenmiş şiirlerin matla beyitleri, bestekâr ve makam isimleri ile birlikte bu kayıtların yer aldığı mecmua nüshaları ve varak numaraları gösterilmiştir:

Matla beyti	Bestekâr ismi (Nüsha/VarakNo)	Makam ismi (Nüsha/Varak No)
<i>Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün</i> <i>Zevk-i visâlün özleyen hû dimesün ya ne disün</i>	Dede (BK 61a)	<i>Hüseynî</i> (KB 93b); (BK 61a); (EE 70b)

<i>Kalmışız deryâ-yı gaflet içre bî-tâb u tîvân Yâ İlâhî kul nesîm-i feyz ü ihsânun vezân Olmuşuz üftâde-i girdâb-ı 'isyân el-âmân Yâ İlâhî kul nesîm-i feyz ü ihsânun vezân</i>	<i>Tosunzâde</i> (KB 90b); (AÖ 30b)	<i>Nevrûz</i> (KB 90b); <i>usûl-i devr-i revân</i> (AÖ 30b)
<i>Ey Resûl-i Hâdî-i râh-ı cenân Mahrem-i hâs-ı Hüddâ-yı müsteân</i>	-	<i>Rast</i> (EE 3b)
<i>İ'lem-i cem'u'l-verâ seydidinâ Mustafâ Şâfi'-i rûz-ı cezâ seydidinâ Mustafâ</i>	<i>Enfi Hasan Ağa</i> (EE 57b); (KB 4a)	<i>Baba Tâhir</i> (EE 57b); (KB 4a)

Tablo 2: Yusufefendizâde'nin Bestelenmiş Şiirleri, Bestekârları ve Makamları

Sonuç

18. yy. Osmanlı kıraat âlimlerinden olan Buhârî şârihi olarak da bilinen Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî, birçok ilimde ihtisas yapmış ve aynı zamanda bu ilimlerde eserler vermiş bir divan şairidir.

Çeşitli kaynaklarda Yusufefendizâde'nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı, bu şiirlerin arifane ve belagatli olduğu belirtilmiştir. Yusufefendizâde şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmıştır. Bu çalışma Yusufefendizâde'nin çeşitli şiir mecmualarında bulunan sekiz şiiri tespit edilmiştir. Bu şiirlerden yedisi Türkçe biri Farsçadır.

Şiirlerin tamamı dinî içerikli olup dört tanesi na't türündedir.

Yusufefendizâde'nin tespit edilen sekiz şiiri, yedi farklı mecmuada bulunmaktadır. Şiirlerden dört tanesi yalnızca bir mecmuada geçmektedir. Fatî'nin *Hatîmetü'l-Eşâr*'ında bir beyti bulunan *Yâ Resûlallâh* redifli na'tın tümüne üç mecmuada ulaşılmıştır. Râmiz'in *Âdâb-ı Zurâfâ*'sında üç beyti verilen Farsça na'tın tümüne iki mecmuada ulaşılmıştır. *Hakkun cemalin gözleyen hû dimesün ya ne disün / Zevk-i visâlün gözleyen hû dimesün ya ne disün* beytiyle başlayan şiir, incelenen mecmualar içinde en çok karşılaşılan şiirdir. Bu şiir, beş mecmuada yer almaktadır.

Çalışma sonucunda Yusufefendizâde'nin şiirlerinden bazılarının bestelendiği görülmüştür. Şiirlerinden dördü, mecmualarda makam ve bestekâr isimleriyle birlikte kaydedilmiştir. Yusufefendizâde'nin şiirleri

Dede, Tosunzâde Abdullâh, Enfi Hasan Ağa adlı bestekârlar tarafından bestelenmiş olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra şiirlerin bestelendiği makam isimleri *Hüseynî, nevrûz, usûl-i devr-i revân, rast, Baba Tâhir* olarak kaydedilmiştir.

Yusufefendizâde'nin mecmualarda bulunan şiirlerinden başka 1166/1752-1753 tarihinde yaptırılan *Mustafa Ağa Mektebi* için yazdığı tarih manzumesi bulunmaktadır. Bu manzumeyle birlikte şairin bilinen şiir sayısı dokuza çıkmaktadır.

Özellikle Galata Mevlevihanesi numara 200'de bulunan Hilmî mahlaslı diğer şiirlerin de Yusufefendizâde'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak aidiyeti kesin olarak ispatlanmadığı sürece bu konuda bir hüküm vermek doğru görünmemektedir. Kütüphanelerde kayıtlı mecmuaların araştırmacılar tarafından incelemesi ve dökümü yapıldıkça yeni ulaşılabilecek bilgiler ve karşılaştırmalı değerlendirmeler doğrultusunda şiirlerin asıl sahipleriyle eşleştirilmesi mümkün olacaktır.

Bu makale, Yusufefendizâde'nin şiirleri ve edebî yönü ile ilgili yapılmış ilk çalışma niteliği taşımaktadır. Ulaşılan sonuçların alana katkı sağlaması umulmaktadır.

Kaynakça

- Akbaba, Sevgi. *Mecmû'atü'l-Eş'ar, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhânesi Numara: 200 (71-140) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Aslantalay, Kamuran. *Yusufefendizâde'nin "Înâyetü'l Meliki'l-Mün'îm Li-Şerhi Sahihi Müslim" Adlı Eserinin Tahkîk ve Değerlendirilmesi (Tahâret, Hayz ve Namaz Kitapları)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Bostan, Osman. "Bir Osmanlı Kıraat Âlimi: Ahmed er-Rüşdî". *Amasya İlahiyat Dergisi*, Haziran 2022, 183-218. <https://doi.org/10.18498/amailad.1091995>
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15/179-180, 1997. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakikat-i-muhammediyye> (01.11.2024).
- Enuşeh, Hasan. *Edeb-i Farsî der Anadolu vü Balkan*. VI. cilt, Tahran, 1383.

- Erdem, Sadık. *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994.
- Erverdi, Ezel vd., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* IV. cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
- Fatîn Davud, *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. haz. Ömer Çiftçi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Gedik, Nusret. "Tarih Düşürme Geleneğinin İzinde Üsküdar'ın Kaybolmuş Yapıları". *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X*, ed. Coşkun Yılmaz, II/245-308, İstanbul, 2018.
<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2019/04/hakkin-cemalin-gozleyen-hu-demesin-ya-ne-desin.html> (13.09.2024)
- <https://dilbeyti.com/besteler/938> (13.09.2024)
- https://neyzen.com/nota_arsivi/01_ilahiler/001_acem/hakkin_cemalin.pdf?_im-qRtszIQz=11744332046035554065 (13.09.2024)
- <http://www.sanatmuziginotalari.com/> (13.09.2024)
- Kaya, Bayram Ali. *Dem ile Semâ Arasında: Galata Mevlevîhânesi Koleksiyonu'ndaki Şiir Mecmualarının Sistematik Tasnifi*. Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2016.
- Kesik, Beyhan. "Koca Râgıb Paşa". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/koca-Râgıb-pasa> (18.09.2024)
- Kütük, Aybala Sena. "Na't Mecmû'ası (Hüseyin Ayvansarâyî) (Rifat Kütük Şahsi Kütüphanesi)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, 2022a. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/na-t-mecmu-asi-huseyin-ayvansarayi-rifat-kutuk-sahsi-kutuphanesi> (29.09.2024)
- Kütük, Aybala Sena. *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin Naat Mecmuası'nın Transkripsiyonlu Metni ve Mestap'a Göre Tasnifi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022b.
- Mecmû'atü'l-Kasâid, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızâde Burhaneddin Bölümü, 47, 150 varak.
<https://portal.yek.gov.tr/works/detail/289895>
- Mecmû'a-i Eşâr, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, 200, 1b-139b.
<https://portal.yek.gov.tr/works/detail/246991>

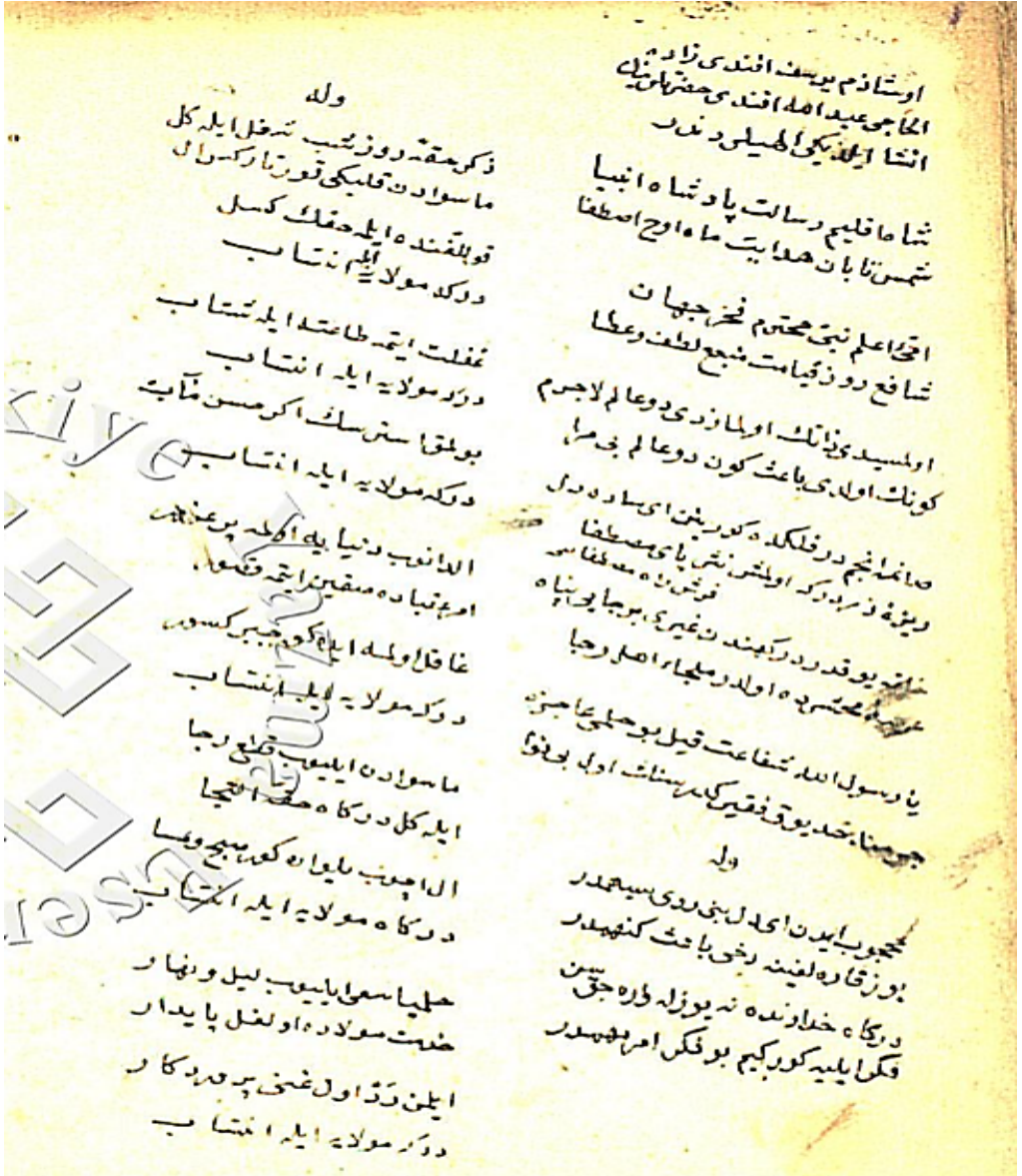
- Mecmû'a-i Eş'âr, Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06Hk 1721.
<https://portal.yek.gov.tr/works/detail/585398>
- Mecmû'a-i İlâhiyyât, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, 3397, 147
varak. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/188202>
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* c. 1, haz. Nuri Akbayer, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*. c. 1, haz. Mustafa Tatçı vd. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.
- Menteş, Seda. *İbb Atatürk Kitaplığı Oe_Yz_0561 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) Göre Tasnifi*. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi. *Tuhfe-i Hattatin*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbabası, 1928.
- Öge, Ali. 18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusufefendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri. İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Özcan, Nuri. "Ali Şirugani". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2/454, Ankara: TDV Yayınları, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-sirugani> (13.09.2024).
- Özcan, Nuri. "Hasan Ağa, Enfi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/285-286, Ankara: TDV Yayınları, 1997. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-aga-enfi> (13.09.2024).
- Özkan, Halit. "Yüsufefendizâde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44/41-42, Ankara: TDV Yayınları, 2013. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Yusufefendizade> (18.09.2024).
- Şiir Mecmuası, İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Bölümü, OE_YZ_0561, <https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/tr/>
- Tobay, Ahmet. *Yusufefendizâde Abdullâh Hilmî ve Hadis Şerhçiliğindeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.
- Tuman, Nail. *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* c. I, 1949.
- Turabi, Ahmet Hakkı. "Mecmû'a (Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızâde Burhaneddin Bölümü, 47)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*,

<https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mecmu-a-suleymaniye-kutuphanesi-kadizade-burhaneddin-bolumu-47> (29.09.2024)

Yasar, Abdizâde Hüseyin Hüsametdin. *Amasya Tarihi*. ed. Songül Keçeci Kurt vd., c. 9-12, Amasya, 2022.

Yıldırım, İsmail. *Fındıklılı İsmet Efendi'nin Tekmiletü'ş-Şakayık Fi Hakkı Ehli'l-Hakaik'ı (İnceleme-Metin-Dizin)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Ekler

(GM106b)

الحیة اصون
طوبی زاجه ان
دور و ان
فالمشور ذمیرای غفلت آجج بله توفه
بالله قبل نیم فیض و احسانك وزان
اولسور اقتاده کرداب عصیان الامان
بالله قبل نیم فیض و احسانك وزان
کچ ناریک کنده قور سر کردان وزان
ککش نو و یقیدر کور لیا پروردگار
نغی مقصود من خندان ایده بود وزکار
بالله قبل نیم فیض و احسانك وزان
مانع و معطیج جو سمن غیرین بوقدرت جابر
کچ ناباد آورد لطفکاه نغی قبل شاد کام
ستمند جلوی ناشاد و یقیدر مراد
بالله قبل نیم فیض و احسانك وزان

(GM 117a)

فعلک جان کوز لانه هود و لیسو کانه دلسو
دوق و صاکت اوز لایین هود لیسو، اینه دلسو
موشوق خدی دروشن اولکه فکر دله مدخوش اوز
عقلی کیدیم سزوشن اولان هود لیسو، اینه دلسو
مثنوی ایتمیم دور ایدیه هود لیسو، اینه دلسو
لا اهورت ایلینیه سید ایدیه هود لیسو، اینه دلسو
عقلک بتوز، عشقکله هود لیسو، اینه دلسو
اجاز کولکه، عشقکله هود لیسو، اینه دلسو
آجلدی اوشاک کولکری زاید ایدر بلبلدی
بس باغ و هفت ابلدی هود لیسو، اینه دلسو
انصافی ایدلم علیها هود لیسو، اینه دلسو

(AÖ 30b)

کلمه افند زاده
یوسف افند
عبدالله افند
ای رسول هادی راه خندان
محرر خاص خدای مستغان
ظلمت کفری کبیردی طالعتهک
بفتنگله نوره نمرق اولدی جهان
یار رسول الله وجود کدر سنک
باعث خلق د و عالم بی کمان
روز محشر شفاعت الیب
حلی پرهرمی ایله شادمان

(EE 3b)

دوقم باطاهر بن زهرا
اعلم جمع الوری سیدنا مصطفی
نافع روز جزا سیدنا مصطفی
سجده کند زعرض تا که شفاعت کند
امت رهبر را سیدنا مصطفی
من نتوانم که نامدم ترا بکنم
باست انوبیا سیدنا مصطفی
مغز هر دو جزا مقدس ازس و جان
معد صدق و صفا سیدنا مصطفی
که هر که افتاده ام ببلخ ترا اعتماد
کردم ایا مجتبا سیدنا مصطفی
بنی هلمی فقیر خواهد از تو مدد
ای که مراد همتا سیدنا مصطفی

(KB 4a)